

SPLITSKA ČAKAVŠTINA NA KAZALIŠNIM DASKAMA (JEZIČNA ANALIZA SINTAKTIČKIH POSEBNOSTI U PREDSTAVI *SMIJ I SUZE STAREGA SPLITA*)¹

MARIJANA TOMELIĆ ĆURLIN
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
mtomelic@ffst.hr

UDK 81'282
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 24.05.2021.
Prihvaćeno/Accepted: 31.05.2021.

MARINA REA VULETIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
mvuletic@ffst.hr

Splitsko kazalište ima svoju bogatu povijest, a ljubitelja kazališne umjetnosti u Splitu oduvijek je bilo. Splitskom čakavštinom bavili su se mnogi filolozi; proučavana je i vrednovana, raščlanjivana, zapisivana, analizirana..., a od 2012. godine proglašena nematerijalnim kulturnim dobrom te 2013. godine upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Splitska čakavština i dalje plijeni pažnju. U ovome će se radu promatrati njezina povezanost s kazalištem, kao dijelom duhovne kulture koja njeguje vrednote jezične tradicije i kulturu jednoga naroda. Na primjeru dramskog teksta kazališne predstave „Smij i suze starega Splita” izdvojene su i analizirane sintaktičke značajke splitske čakavštine.

Ključne riječi: čakavsko narječje, kazališne predstave, sintaktička analiza, Split

UVOD

Kulturni i društveni život grada Splita ima svoju bogatu priču koju su pričali mnogi:² „... taj je vitalni i tako gusto naseljeni Split vodio kulturni život, priređivale su se razne zabave, slavili razni događaji. U okviru svojih mogućnosti Split je kroz stoljeća

¹ Ovaj je rad nešto izmijenjena verzija diplomskoga rada *Splitska čakavština na kazališnim daskama (Jezična analiza sintaktičkih posebnosti u predstavi „Smij i suze starega Splita”)* obranjenoga 2019. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost.

² Vidi o tome u: Fisković C. (1978; 1979), Božić-Bužančić, D. (1979), Jurišić, Š. (1981), Perković, V. (2002), Bošković, I. (2014).

prihvaćao evropsku kulturu i civilizaciju...” (Božić-Bužančić, 1979: 384). U nekoliko stotina godina ono je uspjelo opstati, preživjeti i nadživjeti različite povijesne odrednice, različite vladare, kulturno-društvene promjene... Splitska kazališna scena oduvijek je imala svoju riječ. Njezinu riječ čini njezin duh i identitet. Jedan je francuski filozof rekao: „Lijepa riječi ne koštaju mnogo, ali ipak mnogo postižu” (Blaise Pascal).³ Ove se riječi mogu lako primijeniti i na kazalište. Ono je zabavno, domišljato, razigrano, maštovito, tajnovito, angažirano, motivirano... Ono je jedan medij kroz koji se može promatrati svijet.

U ovom će radu pažnja biti usmjerena na jedan segment toga medija, a to je jezik. Promatrat će se jezik toga medija u gradu Splitu, progovoriti će se o *spliskon*, *čakavskon* idiomu... na kazališnim daskama grada Splita, progovoriti će se o očuvanju jezika toga grada...

O splitskoj čakavštini, o njezinu izumiranju, pisali su mnogi...⁴ J. Mardešić Komac, predsjednica i osnivačica Udruge za očuvanje baštine splitske čakavštine *Marko Uvodić Splićanin* to dočarava riječima: „Naš splitski govor sveden je na upotrebu pojedinih čakavskih riječi u tekstovima šlagera i klapskih pjesama, ali presahnula je njegova vitalna komunikacijska funkcija.” (Komac Mardešić, 2017: 231).

Ipak, naša splitska čakavština i dalje živi, diše..., raste u našoj mašti... Zahvaljujući radu pojedinih udruga,⁵ *splisku* je rič još uvijek moguće čuti. A i kazalište je tu da nam je približi i očuva. Stoga su na repertoaru splitskoga Hrvatskoga narodnoga kazališta često bile *spliske prestave: Spli'ski akvarel, Mala*

³ Blaise Pascal (1623. – 1662.) bio je francuski filozof, matematičar, fizičar i izumitelj.

<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46851><https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46851> (pregledano 22. travnja 2021.).

⁴ Vidi o tome u: Jutronić, D. (2010, 2013), Galović, F. (2014), Jutronić D., Tomelić Ćurlin M., Runjić-Stoilova A. (2016), Mardešić Komac, J. (2017), Tomelić Ćurlin, M. (2018).

⁵ U prvom redu radi se o gore navedenoj Udruzi za očuvanje baštine splitske čakavštine *Marko Uvodić Splićanin* čijim je članom i jedna od autorica ovoga rada. U sklopu Udruge organiziraju se različite aktivnosti, pjesničke večeri, priredbe, pojedine manifestacije s ciljem očuvanja, zaštite i promicanja jezičnoga kulturnoga dobra – splitskoga govora: „Smatrajući da smo kao udruga za očuvanje nematerijalnoga kulturnog dobra *Splitski čakavski govor* najpozvaniji da se brinemo o njegovoj sudbini i pridonosemo buđenju svijesti o autohtonom jezičnom idiomu kao kulturnoj baštini koja je danas najugroženija, osmislili smo i pokrenuli Program zaštite splitskog čakavskog govora” (Komac Mardešić, 2017: 231).

Floramye, Smij i suze starega Splita, O! smo za jedan dan... Ovih kazališnih predstava ne bi bilo da nije bilo velikana koji su bilježili taj „svijet na umoru” – Marka Uvodića Splićanina, Ivana Kovačića, Ive Tijardovića... Pored svoje nesumljive literarne vrijednosti, tekstovi su ovih velikana vrijedan materijal i izvor splitskoga dijalektnog štiva. Stoga je želja bila da se ovim radom „zamrzne” izumiranje toga idioma, odnosno da ga se sagleda u nešto drugačijem kontekstu.

KAZALIŠNE PREDSTAVE NA SPLITSKOJ ČAKAVŠTINI

Spli'ski akvarel i Mala Floramye

Poznati splitski skladatelj, svestrani umjetnik i kreativac Ivo Tijardović (1895. – 1976.) „ostavio” je gradu Splitu svoja dva velika djela, dvije operete koje oslikavaju splitsku svakodnevnicu, mediteranski duh grada, život malih ljudi, njegove potrebe, *dišpet*, sitne *jubavi*... Riječ je o *Maloj Floramy* „hrvatskoj kraljici opereti s mora” i *Spli'skon akvarelu* „najspli'skijon od svih predstava”, predstavama koje postaju dio tradicije i zaštitni znak grada Splita, koje postaju „...posveta Splitu, njegovom vedrom i raspjevanom duhu koji je iz *dišpeta* najraspjevaniji i najduhovitiji upravo onda kada život nanosi najteže udarce.”⁶

Splis'ki akvarel opereta je u tri čina, odnosno šest slika. Praizvedba ove operete bila je 5. siječnja 1928. godine (Bogner-Šaban, 2003: 225). Tijardović je piše za „mali puk” („običan svet”) koji živi u Velom Varošu (Šegvić, 2015: 131) te na taj način oživljuje „...već pomalo zamrli duh svoga grada pretočivši ga u napjeve *Oj, kućo mala, Sveti Duje, Nek nam vele da smo siromasi, Lavandera, Veštiti starinski*” (Bogner-Šaban, 2003: 194).

Split je u *Spli'skom akvarelu* (možda bi bilo bolje reći *Spli'skon akvarelu*) Split Perine Štrambere, Tonča i Marice... to je „besmrtno djelo meštra Tijardovića...”⁷

I *Mala Floramye* Tijardovićeva je opereta u tri čina. Premijera je ove predstave bila 5. svibnja 1928. godine (Bogner-Šaban, 2003: 225). Likovi poput šjor Bepa, šjor File i šjor Dane

⁶ <https://www.dalmacijadanas.hr/spliski-akvarel-najsplitskija-od-svih-predstava-u-splitskom-hnk-u-danima-sudamje/> (pregledano 14. svibnja 2021.).

⁷ <https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9382/spliski-akvarel> (pregledano 12. svibnja 2021.).

postaju bezvremenski likovi, likovi splitskih ulica, dok pomalo stihovi „Šjor File moj, šjor Dane moj, bit će večeras ajme njoj” postaju poznati stihovi Dijoklecijanova grada. „Mala Floramye najpopularnija je splitska predstava, trajni dio identiteta grada i najizvođenija splitska opereta koja svoju krunu publici najomiljenije nosi još od trijumfalno uspješne praižvedbe prije punih 90 godina.”⁸

Smij i suze starega Splita

Predstava *Smij i suze starega Splita* Ivana Kovačića Ivka (1897. – 1981.) premijerno je izvedena 19. srpnja 2010. na Splitskom ljetu. O njezinu izvođenju i posebnosti najbolje svjedoče riječi: „Scenska adaptacija ove motivima izdašne proze na „Judinoj ledini” – kako Tonči Petrasov Marović naziva mitski Sustipan, groblje na kojem je i stvarno i metaforički pokopan stari Split – nizom naturalističkih vinjeta oživljuje tu stvarnost kao daleki odjek davnoga djetinjstva, kao bolno sjećanje i sjetnu ljepotu. Kroz obredne *smij i suze* sudionike, koji su svoje duše utkali u zrak, zemlju, kamen i more ovoga našeg grada, neminovno se pitamo po kojim to načelima živimo danas? Predstava *Smij i suze starega Splita* prilika je da se zastane i sjeti, da se krene dalje sa sviješću da načela tih ljudi nisu bila puka ispraznost, već način opstanka i njegovanja kulturnog i urbanog identiteta čijem urušavanju svjedočimo.”⁹

Kašeta brokava

Drama *Kašeta brokava* Elvisa Bošnjaka (1971.) s podnaslovom *Mali Lear iz Veloga Varoša* premijerno je izvedena 27. studenoga 2015. godine na 26. Marulićevim danima. Splitski dramski pisac piše o jednoj velovaroškoj obitelji pa je njegov „... *Mali Lear iz Veloga Varoša*, kako glasi podnaslov, upravo to: velika priča o svjetonazoru svedena na lokalnu i obiteljsku 'miru', a opet

⁸ <https://narod.hr/kultura/video-14-sijecnja-1926-mala-floramye-praižvedba-najpoznatije-hrvatske-operete-koja-je-postala-trajni-identitet-splita> (pregledano 14. svibnja 2021.).

⁹ <https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/9939/smij-i-suze-starega-splita> (pregledano 10. svibnja 2021.).

dovoljno velika da je razumiju svi, bez obzira na meridijane i paralele”¹⁰

Ol' smo za jedan dan

Predstava *Ol' smo za jedan dan* Marka Uvodića Splitsanina¹¹ (1877. – 1947.) premijerno je izvedena 22. prosinca 2017. godine. Radi se o adaptaciji desetak Uvodićevih priča (*Dvor o' čakul, Žalovanje, Sritni su bili, Za pošteno priživit, Mare Ajduk, Ča smo na ovon svitu, Mrtaški postoli, Sprovod jednega diteta, Kako se Split budi...*) koje su povezane u jednu cjelinu. Predstava je nastala u godini kada se obilježava sto četrdeseta godina od Uvodićeva rođenja i njegova sedamdeseta godišnjica smrti. Hrvatsko narodno kazalište u Splitu odlučilo je: „... posegnuti za duhom i mentalitetom jednog svijeta kojeg više nema, koji je nepovratno umro, za svojevrsnim Uvodićevskim *spleenom* Splita.”¹² Uvodić piše o onome ča je najsiromašniji u Splitu. Sve su kuće pune i gusto je sve napučeno, a ono ča je nižjega ranga stanuje u prizemju sa samim vratima, brez ponistar...¹³

Čovik, zvir i kripost

Dramsko ostvarenje *Čovik, zvir i kripost* premijerno je izvedeno 19. siječnja 2018. To je adaptacija Pirandellove komedije, odnosno to je poučna priča u tri čina.

¹⁰ <https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9357/ka%C5%A1eta-brokava> (pregledano 13. svibnja 2021.).

¹¹ Neke su Uvodićeve priče još za njegova života bile „predstavljane i izvođene“. Tako je već 1926. godine uprizorena priča *Ona od pivca*, a 1933. i nekoliko njegovih „šala i skečeva“: *K vragu tava i jaja, Jo straja, Ona od pivca te Ne abadajen* (Bogner Šaban, 2003: 222). „Predstava *Libar Marka Uvodića Splitsanina* 1968. godine igra se na Carrarinoj poljani u Splitu, a *Mali libar Marka Uvodića Splitsanina* 1971. režira Ante Jelaska u *Vicka* (Dom brodogradilišta Split). Kazališnu predstavu *Mali libar Marka Uvodića Splitsanina* (Gradsko kazalište mladih), postavio je Vanča Kljaković 1997. godine, a tekst je prilagodio Ante Jelaska (dramaturg Jasen Boko). Predstava je prikazivana na HRT-u više puta. Na 15. Marulićevim danima 2005. Gradsko kazalište mladih odigralo je *Drugi libar Marka Uvodića Splitsanina* (dramaturg i redatelj Goran Golovko)” (Šegvić, 2015: 115).

¹² <https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/10026/ol-smo-za-jedan-dan> (pregledano 5. svibnja 2021.).

¹³ <https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/10026/ol-smo-za-jedan-dan> (pregledano 5. svibnja 2021.).

Čakavizaciju, odnosno lokalizaciju, tog prijevoda *na splitski* dugujemo Vanči Kljakoviću (1930. – 2010.). Režirajući taj komad sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, Vanča je rekao: „...ne vidim razloga da se Pirandello ne ubroji u domaće pisce... dijalekt omogućuje da se fina struktura komada, njegova intimnost i njegova sudbonosnost u svom procesu rastvora, da se lica, prizori i sukobi sagledaju u svojoj golotinji, odnosno dvostrukosti i čak trostrukosti svoje prirode. Životnost i neokoštalost dijalekta nam je, u jednu riječ, omogućila sudar smiješnoga s ozbiljnim, prizemnoga s patetičnim, nevinoga s dijaboličnim, omogućila nam je osjećanje suprotnosti, što i jest najbitniji smisao Pirandellova humorizma”.¹⁴

METODOLOGIJA RADA

Kako je polazište svakoga dijalektološkoga istraživanja mjesni govor, tako je za očekivanje da će isti poslužiti i za izvor ove jezične analize. No, za ovu je priliku izabrana kazališna produkcija proizašla iz tekstualnog predloška splitskog kroničara s kraja 19. i početka 20. stoljeća Ivana Kovačića.¹⁵ U ovom radu pošlo se od Kovačićeva teksta *Smij i suze starega Splita*, odnosno njegova dramskoga uprizorenja te od njegove sintaktičke raščlambe.¹⁶ Radi se o „pravoj splitskoj predstavi” *Smij i suze starega Splita* za čiju je adaptaciju i dramaturgiju zaslužna Olja Lozica, a predstavu je režirao Goran Golovko.

U ovom će se radu pažnja posvetiti sintaktičkom segmentu splitske čakavštine,¹⁷ odnosno pokušat će se predočiti povijesne sintaktičke dijalekatske varijable jednoga vremenskoga odsječka.

¹⁴ <https://www.slobodnadalmacija.hr/kultura/clanak/id/525467/gdje-su-nestali-smijeh-i-zafrkancija-gdje-se-izgubila-nevina-i-naivna-splitska-glenda> (pregledano 13. svibnja 2021.).

¹⁵ O Ivanu Kovačiću (Ivku) (1897. – 1981.) nema puno podataka. Zna se da je vrlo rano počeo pisati, no ono što ga je posebno obilježilo bilo je pisanje na njegovoj splitskoj čakavštini. U brojnim je zapisima pisao o svojim sjećanjima na život u gradu Splitu, o splitskom (težačkom) društvenom životu, o svome djetinjstvu... Svojim je perom „oslikao” život svoga grada ... kao pravi majstor i kroničar jednoga vremena (Tomelić, 2000: 76).

¹⁶ Autorice smatraju da bi navođenje sintaktičkih posebnosti svih tekstova pisanih splitskom čakavštinom za kazališnu izvedbu bilo preopsežno, stoga se u ovom radu opredjeljuju za samo jednu izvedbu.

¹⁷ O fonološkim i morfološkim jezičnim posebnostima splitske čakavštine Ivana Kovačića pisala je jedna od autorica ovoga rada: Tomelić, M. (2000) i Tomelić Čurlin, M.; Runjić-Stoilova, A. (2010).

SINTAKTIČKA OBILJEŽJA U KAZALIŠNOJ PREDSTAVI *SMIJ I SUZE STAREGA SPLITA*

Sintaksa je dio gramatike koja opisuje jezično ustrojstvo i donosi pravila o slaganju riječi u rečenice. Donja je granica sintakse riječ koja je određena gramatičkim svojstvom da sama ili s drugim riječima tvori rečenicu, a gornja rečenica, koja je u sintaksi glavna i najveća jezična jedinica i za koju je potrebno utvrditi njoj nadređenu jezičnu cjelinu iz koje se izvodi, kako bi se lingvistički odredila (Barić i sur., 2005: 391).

Što se tiče dijalekatske sintakse, ona je upravo najmanje istražena u hrvatskoj dijalektologiji. Naime, njezin se detaljan opis ne može dati jer je ona najmanje proučavana od strane hrvatskih dijalektologa. Upravo tako ni dijalektske varijable čakavskoga narječja nisu sustavno opisane ni analizirane. Stoga će se u ovom radu autorice pozabaviti pojedinim sintaktičkim posebnostima:¹⁸ konstrukcija prijedloga *o(d)* + imenica u genitivu, konstrukcija *mi je > me* i *ti je > te*, konstrukcija s glagolom (*u*)*činiti*, *za* + infinitiv, veznik *da* s glagolom u prezentu, konstrukcija *brez/prez/bez* + *da*, *upotreba veznika ka*, broj *jedan* na mjestu neodređenog člana, upotreba posvojnih zamjenica u postpoziciji, broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu, atributi u postpoziciji u odnosu na imenicu, prijedlog *s/sa/su* uz imenicu ili neku drugu riječ u instrumentalu u funkciji sredstva ili oruđa, etički dativ, konstrukcija prijedloga *na* s imenicom u akuzativu.

REZULTATI

Konstrukcija prijedloga *o(d)* + imenica u genitivu

Konstrukcija prijedloga *o(d)* + imenica u genitivu pripada sintaktičkom kalku. Radi se o konstrukciji imenice u genitivu uz koju je još jedna imenica. U talijanskom se jeziku takva konstrukcija javlja s prijedlogom *di*. U hrvatskom se jeziku ova konstrukcija izražava pomoću posesivnog, gradivnog ili kavalitativnog pridjeva iza kojeg slijedi imenica u nominativu (Šimunković, 2009: 101).

U tekstu predstave *Smij i suze starega Splita* navedena je konstrukcija česta što pokazuju primjeri: *Momak o' serenade*,

¹⁸ Vidi o tome u: Jutronić, D., Tomelić Ćurlin, M. i Runjić-Stoilova, A. (2016.).

Dite o' dišpeta, Kapo o' škovacini, od matere Marjete, vriće o' kozje dlake, od vražje strane, ukopani od straha, od slame i kartušine, lipje spize od lazanj, grančice od maslina ili križiće od palminoga lišća, alamar od koparana, blagoslov od nesriće i od morin, korenicon od baštardi, dožu od petnajst krsti, prasac od izijenoga, dite od izijenog komada kruva, poklopac od bronzina, sačuvaj nas od tujina, vrata od crkve, život od porojenja, pašticaodn od najboje govedine, tingoleta od pulastra, od ognjenega repa, vino od udarca, beleca jena od edukacijuna, rukavom od košulje, škafetin od komona, traversi od udaje, boje o' najučenijega fratra, duše o' prigatorija, kost o' mrca, duša o' čovika, tri kantuna o' kuće, ure o' vištica, šćap o' metle, o' karte i slame, ura je o' večere, suvican o' grozja, kosti o' pršuta, kotac o' prajca, šporki o' zemje, težaci o' blaga, trkat štrikon o' ferate, Gospe o' Sedan žalosti, Gospe o' Ružarija, preženca o' borca, bidelo o' skule, Gospe o' Zdravja, lašći se o' pare, učini o' čovika, mot o' asa, vengo o' trice, plauritu o' propuva.

Konstrukcije *mi je > me i ti je > te*

Ova se pojava ne pronalazi u opisima govora čakavskog narječja. Radi se o redukciji osobne zamjenice i trećeg lica jednine glagola *biti*. Također, vrlo je vjerojatna mogućnost da se radi o utjecaju talijanskog jezika, što se može vidjeti iz primjera rečenice *Draga me Ravena (A me piace Ravena)*. Spomenute konstrukcije su se mogle čuti u svakodnevnom govoru starih Splitskana.

U tekstu predstave pronalaze se primjeri za *mi je > me*: *Jo, da me voda pri ruci!, doni me Petar ubotnicu., jo, da me ovod puška ostraguša, ma, najvišje me žaj jedno.* Nadalje, u određenom broju primjera „*mi je*” nije provedeno u *me*: *prošlo mi je u rađanju, bilo mi je krivo, doni mi je pulastra, Dajte mi je jubit!/ Ako mi je date, dala mi je šjora Matija, da mi je jedna onaka curica, kako mi je gospodar, ča mi je likar.*

U predstavi se ne pronalaze primjeri za *ti je > te*: *šuupjača ti je mater, Di ti je brat?, To ti je mali, to ti je oti, kaki ti je muž, A ča ti je to?, kako ti je brat šestan, A ko ti je stavija katance?, A ko ti je gospodar?, ča on misli da ti je izvampila pamet, govoru da ti je malo pan-pan, Ča ti je to?*

Konstrukcije s glagolom (*u*)činit

Glagol (*u*)činit u tekstu uglavnom se javlja s imenicom. Šimunković (2009: 96) ističe vezu s talijanskim jezikom. Konstrukcija se sastoji od glagola *fare* koji se udružuje ili s imenicom ili s glagolom u infinitivu.

U tekstu se pronalaze primjeri: *činit škandale, činit nogan, počeli su noge činit, učini nekoliko điri okolo Splita, čini devetnice, čini kuco, da smo učinili pristojnu jardu gnjoja, ča juta glad učini o' čovika, učini dobar posal, čini justiman mot o' asa, učinin u gulaš, činija nike moše justiman.*

Za + infinitiv

Za + infinitiv je konstrukcija hrvatskog prijedloga *za* (u tal. *per, da*) popraćenog infinitivom umjesto uporabe prijedloga koji izražava namjeru. Šimunković (2009: 100) spominje da se ta konstrukcija rabi u svim dalmatinskim govorima.

U drami se javljaju sljedeći primjeri: *vrimo za poč, za pokrstit se, za jist i pit, za ženit se, za pozdravit gospodara.*

Vežnik *da* s glagolom u prezentu

Sintagma *da* s glagolom u prezentu umjesto glagola u infinitivu često se koristi za izražavanje namjere u čakavskom narječju. Autorice knjige *Libar o jeziku Marka Uvodića Splićanina* (2016: 102) navode da se „...to slaže i s istraživanjima u starom dubrovačkom govoru gdje se to smatra utjecajem talijanskog jezika”.

Tekst predstave obiluje spomenutom konstrukcijom: *i da ne ji, kako da baci kamen, ča čini da čini, da ne patu, da usmr didu cilu arju za sobon, vidiš da jeman posla, Pusti me višje na miru da radin!, da se čuvaš vragov, da je ulovi i udari, ven da i tebe slomin ka šćap o' metle, i da znaš da mi ovako samo daješ na brigu, da ti skratin, da neće u vojsku, da se ne može, da znaš koji san, ka da govori, da na svitu jema lipje spize, da Boga vidin, da prostite, da nas čuvad, da pomaže, da pleše, da se zna, da nan čuva bevandu, a govoru da more, ka da vride, da nikoga nema, da te boje vidin, da ne svršiš u pakal, da nisu malo velike, da te opleten, misliš da infišajen, da je naboden, reć da nisi u poju, čekat da projde, da jeman, da je spojen s moren, da mi ji ispeče,*

kako da nima, da pojedete, da jon pokažemo, reć da grubo vonja, ruku da uzme, da nij' baba, da dođ na red, misle da mogu, da vidi, da mi ne pada, da usmrdidu cilu arju za sobon, to da znamo, da mu dan bokun kruva, da se poznajemo, da se ne potuču, da se uputije polako, da radi u fonju, vidi da spava, da izvuče, da napipa, da ti ispada iz grla, da nima svega, ji da vidu, vidi da plaću, da moremo počet, da jema.

Konstrukcija brez/prez/bez + da

Smatra se da je u hrvatskom jeziku ova konstrukcija nastala pod utjecajem talijanskog jezika, npr. *senza dare* u hrvatskom *a da ne daju* (Šimunković, 2009: 102).

U tekstu predstave ova konstrukcija se ne pojavljuje, ali se pronalaze primjeri *brez/prez/bez + imenica*: *vodu brez manistre, brez dice, sprovod brez popa i brez križa, i prez patakuni, uđe bez pozdrava.*

Upotreba veznika ka

Veznik *ka* 'kao' ima načinsko i poredbeno značenje te se ponekad koristi i kao poštapalica (Jutrović i sur., 2016: 103).

U drami je upotreba veznika *ka* česta te je dosljedno provedena jer se ne pronalazi ni jedan primjer sa *kao* osim u didaskalijama: *i malo se tako ka inšenpjala, ka svoje muke, bi ka japjenica, a ka nima čagod, proklinje ka druge stare, kida lance ka šnajder konce, strašit vas ka mrtac, Žestoka ka špecija!, u pjat ka murve, gojili se me ka i, se ka Ervati, privrćat ka na gradelan, češ ka praj, ka žena, ka črv frut, slomin ka šćap o' metle, kuvertu ka Vlaj slinon, ka smo pojili pulastra, cestu ka vrića gnjoja, pertreso ka Coto Pompulin, inkanta ka tovar, sva si ka bonbon, ka ni iz drugih misti, bunbal i ka da govori, ka ni ja iz duga, žeju ka Matuzel, ka kartina, ka kruškaaaa!, rči ka zec, tvrde ka grom, ka nos, pušku ka veliki, se ka zvizde, ka da vride, ka da cili svit, ka ni ti, uši ka lovaški pasi, rastezali ka da su o' buvela, to su ka nike žive slike, pokusi ka u cirkusu, pari mi ka nika brnica, lip ka koji bidelo, ka recimo likar, ka i po ostalin, ka svoj rod, sta ti ka i uvik, ka i ostalih svetac, ma ka se vidi, ogrizli ka tovari, ne sluša ka fratra, put ka sitno dite, ruke ka sveti Šime, vuka ka rep, ka da će kihnut, me ka u letriku, uprti me ka jare, ka ja teška, ka da je sveti Ante, ka koji Dugopojac, bovanon ka granaton, rukan ka krepana*

koza, nožen ka ča para, skladno ka golub i golubica, prispodabjat ka da se uputije, zazvižđa ka ferata, ka da san ti ja dužna pineze, e ka svi marineri, je mot ka da je koji konšiler, ka da se vi File ne perete, ka' ćemo počet živit ka judi, judi ka moji roditelji, kaštradina ka i friška praščevina, zunzi ka u košnicu, ka i papar u zrnu, ka da je Veli petak, ča kričiš ka tovar, skupili ka da se dili kakova, ka da smo pošli u crikvu, ona ka gleda u zemju, životarila ka nekrst, onako ka ča je bilo.

Broj jedan na mjestu neodređenog člana

Broj jedan na mjestu neodređenog člana kalk je do kojeg dolazi zbog toga što se u talijanskom jeziku broj jedan upotrebljava kao neodređeni član, a u hrvatskom se jeziku izostavlja. Primjer: *jedna stara gajeta* – prema tal. *una gaetta vecchia*, u hrv. „stara gajeta” (Šimunković, 2009: 99).

U predstavi se pojavljuju sljedeći primjeri: *ven je jedan gulikoža, ča će ti jedan bondinjente u kuću, prolazi jedan „škovacin” na biciklu, Dobija je tumbulu jedan Bračanin!, dolazi jedan Vlaj, a jedan Vlaj ulize ispo tende i prosi, i omar mu dat jedan bubac.*

Upotreba posvojnih zamjenica u postpoziciji

Uporaba posvojnih zamjenica u postpoziciji najčešće je rezultat „pjesničke obojenosti” teksta. Koristi se kako bi se izbjegla monotonija u pripovijedanju. Također, uporabom posvojnih zamjenica u postpoziciji postiže se određena doza dramatičnosti.

U drami se pronalaze primjeri u kojima je posvojna zamjenica iza riječi na koju su odnosi tj. u postpoziciji: *a ovi moji, evo Frane moj, Jovana moja, Gospe moja, judi moji, mužu moj, pape moj, File moja, vila moja, život moj, lipi moj, puče moj, Petre moj, Kando moj, oni moji, dite moje, Ivane moj, razgovori tvoji, joči crne tvoje, blagoslovljen plod utrobe tvoje, sveti se ime tvoje, krajevstvo tvoje, Budi volja tvoja, Svetoj Mandi milost tvoj, na dan smrti naše, Isukrst naš, Oče naš, krov naš, grije naše, duše vaše.* Nadalje, u tekstu se pojavljuju posvojne zamjenice koje nisu u postpoziciji: *moj sinko, vrime moje jematve, mojega vika, moj pojam, moje trude, tvoj čale, i tvoje berekinade, tvoj Fabjan, Njegovoj svetoj voji, njegovi griji, njegovi prijateji, njegova brata, njegova žena, njegovo uskrnuće, njegove prsi, I njegovu virnu*

jubu, po našen susistvu, našu siromašku, kršćansku kuću, na našoj baloti zemajskoj, našen običaju, našen dragon Isusu, naš nikadašnji Split, ča je prošlo naše ditinstvo i naša mladost – i Split našega ditinstva i naše mladosti, vaš prajac, i svin vašin živiman.

Može se zaključiti da se u skoro istom omjeru posvojne zamjenice pojavljuju u postpoziciji kao i ispred riječi na koju se odnose.

Broj jedan u postpoziciji u odnosu na imenicu

Broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu u dramskom tekstu predstave *Smij i suze starega Splita* pojavljuje se samo dva puta: *šporkaćunu jedan, vrazi jedni.*

Atributi u postpoziciji u odnosu na imenicu

Slučaj pojave atributa u postpoziciji u odnosu na imenicu Šimunković (2009: 103) objašnjava: „Tu se radi o redosljedu riječi koji bi mogao biti kalkiran prema talijanskom modelu koji traži da determinator dolazi iza determinanta, to jest pridjev dolazi iza imenice. Ta je pojava bila prisutna u starom hrvatskom jeziku, ali danas u standardnom jeziku prvo dolazi pridjev iza kojega slijedi imenica. Primjer: *izložba splitska*, prema tal. *l'esibizione spalatina*, u hrv. *splitska izložba.*”

U tekstu se pronalaze sljedeći primjeri atributa u postpoziciji u odnosu na imenicu: *Marine mali, švog dnevni, Ivane mali, noći teple, beštijo jedna šporka, šporkuja jedna, gubava, furbasta, blagoslovi zločesti, kuća prvisoka, Jovana moja, Gospe moja, judi moji, mužu moj, pape moj, File moja, šporkaćunu jedan, vila moja, joči crne tvoje, život moj, muškardin pravi, u Frane Jutoga, muka Isusova, duše vaše, zvizdo jutarnja, zdravlje nemoćnika, ogledalo pravde, inbrojuni šporki, vrazi jedni, baloti zemajskoj, repa njezinoga, vina crnoga, opola viškoga, bogov ćaćini kurbaški, Jovana moja, lipa, šesna, kurata varoškega, silu živu.*

Prijedlog s/sa/su uz imenicu ili neku drugu riječ u instrumentalu u funkciji sredstva ili oruđa

Konstrukcija instrumental s prijedlogom *s/sa/su* bila je prisutna i u starom hrvatskom jeziku, a u dalmatinskim govorima možda je

kalkirana prema talijanskom modelu gdje imenice u funkciji dopune sredstva ili instrumenta (tal. complemento di mezzo o strumento) imaju obavezno prijedlog *con*: u hrvatskom jeziku ova se funkcija izražava samo instrumentalom (Šimunković, 2009:102). Također, mogu se pronaći primjeri navedenih prijedloga s imenicom ili zamjenicom u instrumentalu kojom se izriče društvo ili način.

U drami se pronalaze sljedeći primjeri: *su obe šake, sa konopcem, s pračkom* (didaskalije), *s kamenom* (didaskalije), *s kara* (didaskalije), *s nikon kurdilon, udrila su po' matuna, A sa svin tin, peć sa svin grišniciman, sa službon, i sa Pjombiman, sa mnon, pulente sa kosti o' pršuta, lazanj sa fažolon, ranon sa kojon, sa uzdignuton punton, sa harmonikom* (didaskalije), *sa cvičen, sa kapelinon, sa svijećama* (didaskalije), *sa sedan zabodenih mačev, sa svilenon modron vešton, bjonda sa školanin prsiman, makaruni sa pašticadon, janjetine sa ražnja, sa kalodonton, Gabrijel sa palmon, sa ton škurjon, s Njokiman, s nama, s trećon ol' četvrton, G-đa s kapelinon, spojen s moren, ulici s praznim vrčićem* (didaskalije), *glavu s tingoleton, sa makaruniman.*

Etički dativ

Etički je dativ dativ povratne zamjenice koji se pojavljuje ako se u jednoj ishodišnoj rečenici lična zamjenica u predikatu odnosi na subjekt u drugoj, a pri sklapanju se ta zamjenica zamjenjuje povratnom (Barić i sur., 2005: 563).

Etički dativ česta je pojava u opisu južnočakavskih dijalekata, spominje se i kao dativ prisnosti kojim se izriče emotivni odnos govornika prema sugovorniku.

U tekstu predstave pojavljuje se sljedeći primjeri etičkog dativa: *odnija ti cilu Vlašku, znaš da nan je tet' Ane rekla, došle su nan pivat luške goluzače, puna nan je zemja vragov, u kotac o' prajca da nan blagoslov čuva prajca, u štalu da nan blagoslov čuva tovara, pasa i kozu, i u konobu da nan čuva bevandu, jer su nan ji stariji, vaja nan se pomolit, biste li nan zamišali u onu baju japno, samo da nan se nalokat, stavi san ti katance na nji', san ti reka da je spojen, ka da san ti ja dužna pineze, ono van je mali Bepo, rekla san van, kolap van vlaški doša, fala van lipa, evo san van donila buletin, ma ka' van govorin, priporučan van sviman, a za ča van japno služi, puna van je dote, ča van srce zaželi, sa' ću van donit žmul.*

Konstrukcija prijedloga *na* s imenicom u akuzativu

Prijedlog *na* s imenicom u akuzativu koristi se za označavanje krajnjega cilja, smjera ili mjesta kretanja. Također, prijedlozi se u raznim jezicima često koriste na mnogo načina (Jutronić i sur., 2016: 107).

U predstavi se pojavljuju primjeri: *jidan i na Boga, bila san na žalovanje, na zabave, nalazili su u bratovšćinan na svece i blagdane, na Krajevoj njivi (Ajdukov plac), povuče na jednu stranu, obukla je na stotine mrtvih, na mali kratki samarić, na mise i blagoslove, daješ na brigu, na „Kuštocu”, režali na Dalmatince, prostrla na cestu, na Bačvican, na lomaču, na vrata, na brujet, na ponistru, na Svitnicu, na posteje, na osvit Svitnice, zabeštima na mote, vidiš na kavalu, na žurnatu, na balun, na Velu Gospu, na krkeč, na ponoća, na ružice, ajte čekat me na ulaz.*

ZAKLJUČAK

Kazalište je medij koji pokušava zaštititi i sačuvati ono što je ostalo od starog splitskog govora pa prikazivanjem „splitskih” predstava oživljava uspomene na minula vremena. U ovom su radu na primjeru dramskog teksta kazališne predstave *Smij i suze starega Splita* izdvojene i analizirane sintaktičke značajke splitske čakavštine. Na temelju gore navedenih i izvojenih primjera donose se sljedeći zaključci: konstrukcija prijedloga *(o)d* + imenica u genitivu, veznik *da* s glagolom u prezentu i upotreba veznika *ka* pojavljuju se u najvećem broju primjera dok se konstrukcije s glagolom *(u)činit*, *za* + infinitiv, broj *jedan* na mjestu neodređenog člana, broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu, atributi u postpoziciji u odnosu na imenicu, prijedlog *s/sa/su* uz imenicu ili neku drugu riječ u instrumentalu u funkciji sredstva ili oruđa, etički dativ te konstrukcija prijedloga *na* s imenicom u akuzativu pojavljuju u nešto manjem broju primjera. Što se tiče konstrukcije *mi je > me* i *ti je > te*, pronalaze se primjeri za *mi je > me*, ali se ne pronalaze primjeri za *ti je > te*. Konstrukcija *brez/prez/bez* + *da* se ne pojavljuje u dramskom tekstu, ali se pojavljuje *brez/prez/bez* + imenica. Upotreba posvojnih zamjenica u postpoziciji pojavljuje se u gotovo istom broju primjera kao i zamjenice koje nisu u postpoziciji.

Želja je bila da se ovim radom „zamrzne” izumiranje *spliske čakavštine* te da se izdvajanjem i analizom sintaktičkih varijabli doprinese njezinoj identičnosti i važnosti.

LITERATURA

1. Barić E., Lončarić M., Malić D., Pavešić S., Peti M., Zečević M., Znika M. (2005). *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga.
2. Bogner-Šaban, A. (2003). Splitsko kazališno društvo. *Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 29(1), 192–230.
file:///D:/Downloads/17_Bogner_Saban%20(2).pdf
3. Bošković, I. (2014). Prvi svjetski rat na splitskoj pozornici. *Croatica et Slavica ladertina*, 10/1(10), 251–262.
4. Božić-Bužančić, D. (1979). Kulturni i društveni život Splita u drugoj polovici XIX. stoljeća. *Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 6(1), 380–399.
file:///D:/Downloads/Danica_Bozic_Buzancic%20(7).pdf
5. Brozović, D. (1998). *Čakavsko narječje u Hrvatski jezik*. Uniwersytet Opolski : Institut Filologii Polskiej.
6. Fisković, C. (1978). *Baština starih hrvatskih pisaca*. Čakavski sabor.
7. Fisković, C. (1979). Splitsko kazalište do sredine 19. stoljeća. *Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 6(1), 346–379.
file:///D:/Downloads/Cvito_Fiskovic%20(2).pdf
8. Galović, F. (2014). Dvi riči o čakavštini u humorističnim pričama. U D. Franetović, Kuzmić i Galović, F. (ur.), *Za puknut o' smija: zbornik šaljivih pričica Udruge „Čakavski jazik”* (str. 9–12). Redak.
9. Jutronić D., Tomelić Ćurlin M. i Runjić-Stoilova A. (2016). *Libar o jeziku Marka Uvodića Splićanina*. Filozofski fakultet u Splitu.
10. Jurišić, Š. (1981). Iz splitske kazališne povijesti. *Kulturna baština*, 11(12), 117–121.
file:///D:/Downloads/KB_str_117_do_121%20(5).pdf
11. Jutronić, D. (2010). *Spliski govor: od vapura do trajekta: po čemu će nas pripoznavat*. Naklada Bošković.
12. Jutronić, D. (2013). *Rječnik splitskoga govora/ A Dictionary of Split Dialect*. Slobodna Dalmacija.

13. Katičić R. (2002). *Sintaksa hrvatskoga jezika*. Nakladni zavod Globus.
14. Komac Mardešić, J. (2017). Splitski govor – nacionalno kulturno dobro. *Čakavska rič*, 45(1–2), 231–240. file:///D:/Downloads/Jadranka_Mardesic_Komac.pdf
15. Lisac J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing – Tehnička knjiga.
16. Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje. Fonologija*. Školska knjiga.
17. Perković V. (2002). Kazalište srednjodalmatinskog čakavskog idioma. *Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost*, 5(9/10), 134–149. file:///D:/Downloads/kazaliste_09_10_22_perkovic%20(9).pdf
18. Stolac, D. i Holjevac, S. (2003). Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. U M. Moguš (ur.), *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 137–147. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
19. Šegvić, E. (2015). Braća Marko i Angjeo Uvodić. *Kulturna baština*, 41, 111–146. file:///D:/Downloads/segvic_braca_uvodic%20(3).pdf
20. Šimunković Lj. (2009). *Talijansko-hrvatsko jezični dodiri u Dalmaciji*. Hrvatsko-talijanska kulturna udruga Dante Alighieri.
21. Tomelić, M. (2000). Splitska čakavština u tekstovima Ivana Kovačića. *Čakavska rič*, 28(1–2), 71–127.
22. Tomelić Ćurlin, M. i Runjić-Stoilova, A. (2010). Prozodijska obilježja splitske čakavštine kroz tri generacije. U M. Brdar, M. Omazić, V. Pavičić Takač, T. Gradečak-Erdeljić i G. Buljan (ur.), *Prostor i vrijeme u jeziku: Jezik u prostoru i vremenu* (str. 247–259). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
23. Tomelić Ćurlin, M. (2018). Marko Uvodić Splitsčanin i splitska književna čakavština. *Hrvatska obzorja: časopis Ogranka Matice hrvatske Split*, 1(2), 9–8.

Internetski izvori

<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46851>
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46851>

<https://www.dalmacijadanas.hr/spliski-akvarel-najsplitskija-od-svih-predstava-u-splitskom-hnk-u-danima-sudamje/>

[https://www.hnk-](https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9382/spliski-akvarel)

[split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9382/spliski-akvarel](https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9382/spliski-akvarel)

[https://narod.hr/kultura/video-14-sijecnja-1926-mala-floramyepraizvedba-najpoznatije-hrvatske-operete-koja-je-postala-](https://narod.hr/kultura/video-14-sijecnja-1926-mala-floramyepraizvedba-najpoznatije-hrvatske-operete-koja-je-postala-trajni-identitet-splita)

[trajni-identitet-splita](https://narod.hr/kultura/video-14-sijecnja-1926-mala-floramyepraizvedba-najpoznatije-hrvatske-operete-koja-je-postala-trajni-identitet-splita)

[https://www.hnk-](https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/9939/smij-i-suze-starega-splita)

[split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/9939/smij-i-suze-starega-splita](https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/9939/smij-i-suze-starega-splita)

[https://www.hnk-](https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9357/ka%C5%A1eta-brokava)

[split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9357/ka%C5%A1eta-brokava](https://www.hnk-split.hr/arhiva/detalj/artmid/1271/articleid/9357/ka%C5%A1eta-brokava)

[https://www.hnk-](https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/10026/ol-smo-za-jedan-dan)

[split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/10026/ol-smo-za-jedan-dan](https://www.hnk-split.hr/predstave/detalj/artmid/906/articleid/10026/ol-smo-za-jedan-dan)

[https://www.slobodnadalmacija.hr/kultura/clanak/id/525467/gdj](https://www.slobodnadalmacija.hr/kultura/clanak/id/525467/gdje-su-nestali-smijeh-i-zafkancija-gdje-se-izgubila-nevina-i-naivna-splitska-glenda)

[e-su-nestali-smijeh-i-zafkancija-gdje-se-izgubila-nevina-i-](https://www.slobodnadalmacija.hr/kultura/clanak/id/525467/gdje-su-nestali-smijeh-i-zafkancija-gdje-se-izgubila-nevina-i-naivna-splitska-glenda)

[naivna-splitska-glenda](https://www.slobodnadalmacija.hr/kultura/clanak/id/525467/gdje-su-nestali-smijeh-i-zafkancija-gdje-se-izgubila-nevina-i-naivna-splitska-glenda)

CHAKAVIAN OF SPLIT ON THEATRE BOARDS (LINGUISTIC
ANALYSIS OF SYNTAX FEATURES IN THE PERFORMANCE
LAUGHTER AND TEARS OF OLD SPLIT)

(Summary)

The Split Theater has a rich history, and there have always been fans of Theater art in Split. The Split Chakavian language was studied, evaluated, analyzed and recorded by many philologists. Since 2012 it has been declared an intangible cultural property and in 2013 it entered the Register of Cultural Property of the Republic of Croatia. The Chakavian language of Split continues to attract attention. This paper will show connection between language and theater as a part of a spiritual culture that nurtures values of linguistic tradition and the culture of a nation. On the example of the dramatic text of the play *Laughter and Tears of Old Split*, the syntactic features of the Split Chakavian language were extracted and analyzed.

Key words: Chakavian dialect, theatre, syntatic analysis, Split.